Marafkó László

Jane Fonda és a légiveszély

Az IL–18-as megbízható duruzsolása közben rejtélyes gyanú ébred bennem, s kinézek az ablakon. Lent vörös árnyalatú, kopár föld, a gép szerényebbre véve a magasságot és a sebességet, jókora ívben egy völgy felett köröz. Pár tucatnyian lehetünk az utastérben. A legnépesebb csoport a civil öltönyökben is merev tartású, nyilvánvalóan szovjet katonatisztekből álló, zárkózott csapat (úticélunk földjén az ilyen öltözet pillanatokon belül elviselhetetlenül fullasztó és izzasztó lehet), meg egy néhány tagú svéd jószolgálati küldöttség. Elkülönült üléssoron, be-gipszelt lábát egy padlaton pihentetve az amerikai sztár. Moszkvában, Seremetyevo 2-n, a felszálláskor még csak az tűnt fel, hogy egy Jane Fondára a megszólalásig hasonlító, nyúlánk nőalak, két mankóval bicegve, begipszelt, merev lábbal lépeget fel a lépcsőn. A stewardessek aztán megerősítik, hogy valóban ő az útitárs. Először a mankóknak kell helyet találni, hogy ne keljenek önálló életre, ha netán nem kívánt manőverekre kényszerül az utasszállító. A sérült lábát felpolcolják. Férfi kísérője – mint később kiderül – az operatőr, aki majd a vietnami útjáról készül forgatni.

Ezerkilencszázhetvenkettő nyárközepén vagyunk, az amerikai légierő napi 250–300 bevetésben támadja Észak-Vietnamot, tehát a Vietnami Demokratikus Köztársaságot (VDK), hogy a párizsi fegyverszüneti tárgyalásokon kompromisszumkészebb álláspontot képviseljenek a vietnami küldöttségek. Az északi ország rizstermesztő vidékeit évszázados múltra visszatekintő bonyolult gátrendszerek tagolják és védik. A tengerszint alatti területeken húzódó gátak bombázása állandó árvízveszélyt jelent. Különösen a beköszöntő monszunidőszak előtt.

A színésznő kezében Giap tábornoknak, a VDK honvédelmi miniszterének franciára fordított könyve a népi háborúról, ami világszerte a gerillaharc kézikönyvének számít.

Előremegyek a pilótafülkéhez, a különleges körülmények közt senki sem tiltakozik, s oroszul megkérdezem a navigációs tisztet, mi a gond. „Phantomok Hanoi fölött. Légiriadó.” Mintha egy turistaúton azt mondaná az idegenvezető: kicsit csúszni fog a nyaralás kezdete. Hát az biztos, hogy most késni fogunk, de nem nyaraláson. Hamarosan vissza is fordulunk a legutóbbi felszállási helyünk, a laoszi főváros, Vientiane felé. A reptéren döglesztő meleg. Nem szállhatunk ki, csak a helyünkről nézhetjük, amint egymotoros, légcsavaros gépeikkel az alacsony termetű, a szoros nadrágban feltűnően görbe lábú, amerikai típusú ellenzős sapkát viselő lao pilóták bevetésre indulnak az ún. felszabadított területek fölé.

Magyarán az amerikaiak támogatta kormányerők ellenőrzése alól kikerült körzeteket bombázni.

Több órás késés után szombat délután érkezünk Hanoiba. A reptéren a Kulturális Kapcsolatok Bizottságának munkatársai virággal fogadnak minket. Idős különtudósító társam Máté György, a Népszabadság főmunkatársa kitüntetett figyelemben részesül: visszatérő vendég, vietnami fogadott lánya is van…

Jane Fondát és minket (meg a háború alatt a Hanoiban megforduló pár külföldit) a még a franciák által épített, Thong Nhat (Egyesülés) nevű patinás szállóban helyeztek el. Abban az időben még egy magyar állattenyésztési szakember is hotelvendég volt, aki a húsellátásban mintaszerepet ellátni hivatott, Magyarország által kivitelezett hibridcsirketelep működtetésében vett részt. A vietnamiak táplálkozásából ugyanis a háborús viszonyok közt nagyon hiányzott az állati fehérje.

A főváros központját, a kormányzati negyedet addig még jórészt megkímélték az amerikai légitámadások, hiszen háborúban a hadműveleti és más irányítási központok amúgy sem a célpontként könnyen elérhető palotákban működnek. Decemberben aztán, amikor már nem voltunk kint – a párizsi tárgyalások befejezésére szánt utolsó érvként – a B–52-es óriásgépek bombái még a diplomáciai negyedbe is belehasítottak, így kapott találatot a francia nagykövetség is.

Érdekes módon Jane Fonda lábáról a repülőgépen még feltűnő gipsz és a mankók is nagyon gyorsan eltűntek. Néhány futó találkozásunkkor a szállodában soha nem jutott eszünkbe megkérdezni, hova lettek a „gyógyászati segédeszközök”. Vajon egy valódi ficam időleges kezelése avagy valamilyen, előttünk ismeretlen figyelemelterelő akció állhatott a háttérben? Bár egy ilyen, külsőleg szokatlan megjelenés még inkább felhívja magára a figyelmet. Hanoiban Fonda már ugyanazt az egyszerű ruházatot viselte, mint a vietnami lányok, asszonyok. Sötét színű, bő nadrág, valamilyen könnyű anyagból, kívül hordott, hasonló színű blúz, tehát ami az éghajlathoz illik.

A színésznőt az Oscar-díjas sztárnak kijáró figyelem övezte, más programokra vitték, mint minket, akik jártuk a vidéket meg a szétbombázott nagyvárosokat.

A munkamegosztásunk Máté Györggyel egyébként az volt, hogy ha oroszul beszélő tolmácsot, kísérőt kaptunk, akkor én fordítottam Máténak és vittem a szót. Néhány napig egy érdekes kísérőnk volt: egy Budapesten megfordult fiatal lány, akit Angyalföldön, a szakmunkásképzőben, ahol tanultak, 1966–67-ben jómagam, egyetemistaként, magyarra okítottam. Ezért mindig „Tanár”-nak szólított. A szóvégen az „r”-et nem ropogtatta, sőt, elhagyta, s utánozhatatlan dallamossággal mondta ki. Az iskolázot-

tabb vietnamiak idősebb nemzedéke, még a francia idők következtében, általában tudott franciául, s akkor Máté következett, a magam franciája „pihent".

Egyszer a hotel faburkolatú bárjában (nem kell valamilyen elegáns helyet elképzelni, kongott az ürességtől) egy fárasztó terepjárás után váratlanul összefutottunk Jane-nel. Egy langyos üdítő mellett (a szétbombázott infrastruktúra miatt akadozott az áramszolgáltatás is), Fonda a pultnál könyökölve mondta el, miért vállalkozott erre az útra. Tulajdonképpen elege lett a Roger Vadim melletti (akitől a következő évben vált el) feleség szerepből. Közéleti akciókkal akart kitörni a beszűkült életvitelből. A bárpultnál a magyar követségen véletlenül talált Film, Színház, Muzsika-számot tettem elé, kérve, hogy írja alá a róla készült képet, amelynek szövege szerint Párizsban, egy Vietnammal szolidáris nemzetközi békekonferencián szerepelt. Franciául kiegészítette a képaláírást, mert a fotó valójában a korábban letartóztatott amerikai kommunista polgárjogi harcos, Angela Davis védelmében kiálló sajtótájékoztatón készült. Ma is megvan a kivágott, bekereteztetett kép a szobámban, bár a golyóstoll vonásai az eltelt évtizedek alatt belefakultak a silány rotációspapírba.

Mi is ott lehettünk viszont, amikor a színésznő a még Vietnamba megérkezésünk előtt szétbombázott, panelházas Truong Dinh lakótelepen, zuhogó esőben forgatott. Sőt, egy váratlan légiriadó alatt a szálloda óvóhelyén is összefutottunk. A szorongató légkörben, amikor fent zúgtak a repülőgépek, felkapta és magához ölelte a személyzet egyik nőtagjának kisgyerekét, s énekelni kezdte az amerikai polgárjogi tüntetések meg a vietnami háborút elítélő demonstrációk népszerű dalát, a *John Brown's body*t, amely nálunk *„János bácsi a csatában"*-ként ismert. Dramaturgnak is jónak bizonyult: fenn bombaterheikkel az amerikai gépek, lent az amerikai világsztár énekli a hivatalos Amerika elleni megmozdulások kedvelt nótáját.

Magyar követségiektől hallottuk, hogy nagy bizonyossággal hol őrzik Hanoiban („Hanoi Hilton" volt a később elhíresült, cinikus elnevezése) a lelőtt amerikai gépek katapultált s elfogott pilótáinak egy részét. Az erős, hosszú fallal körülvett jókora börtön melletti, mindig kihalt úton többször is elhaladtunk kocsival, de a vietnami kísérők soha nem említették, mit rejt az épület. Bennfentes pletykák az amerikai különleges erők általi, sikertelen helikopteres kiszabadítási kísérletről is szóltak, valóságtartalmukat akkor képtelenség volt ellenőrizni.

Elvittek bennünket a fővárost védő egyik, szovjet gyártmányú föld–levegő rakétaüteghez. A fiatal katonák arról beszéltek, hogy néhány hónap alatt kellett elsajátítaniuk azt, amit más körülmények között sokkal

hosszabb ideig gyakorolnak a hasonló fegyver kezelői. Július 8-án, néhány nappal megérkezésünk előtt ők voltak a háború alatt a 300. amerikai harci gép „leszedői" is. Elmondásuk szerint egyébként a sokféle típus közt volt B–52-es stratégiai bombázó is. Kértem, hadd nézzem meg a helyet, ahol lezuhant az óriásgép. A sík vidéken csak az irányt mutatták meg, mondván, ott értek földet a roncsok. Kérdő tekintetemet látva nagy nehezen kibökték, hogy szovjet tisztek gyűjtötték össze a szétszóródott részeket… Nem kell csodálkozni: minden komolyabb háború egyben az eddig gyártott fegyverek, harci eszközök próbája is élesben, s a tapasztalatok felhasználásával újak előkészítése. Példaként: az amerikaiak Vietnamban akkor már alkalmazták a lézeres bombázást. Ennek lényege az volt, hogy egy elöl repülő gép által lézerrel megjelölt földi célra irányítja a követő gép a bombaterhét.

Jane-t egy másik légvédelmi egységhez vitték el, s a filmfelvételnek évtizedekkel később sajátos következménye lett. Amikor megjelent *My Life So Far* (*Eddigi életem*, 2006) című önéletrajzi könyve, egy dedikálásakor odalépett az asztalához egy amerikai veterán, és leköpte a szerzőt. Ugyanis az operatőrével, akit 1972-ben mi is majd minden alkalommal vele együtt láttunk, olyan légvédelmi ütegnél is forgatott, amely számos amerikai gépet lelőtt, és sok pilóta meghalt. Az amerikai háború megítélésében jócskán megosztott USA-ban egy időben „Hanoi Jane"-nek titulált színésznő a kínos eset után őszintén bocsánatot kért, bevallva, akkor, régen nem gondolta végig magatartását, a Vietnamban elesett amerikai katonák emlékének tiszteletét, és honfitársai jogos érzékenységét.

Az ember gondolkodása, személyisége a végső pillanatig alakulhat, ha erkölcsi belátás vezérli.

Jane Fonda a szétbombázott hanoi Truong Dinh lakótelepen
A szerző felvétele

(Részlet a vietnami háború alatti különtudósítói időszakról készülő hosszabb emlékezésből.)